

ZYGMUNT BAUMAN: 1925'te Polonya'da doğan Bauman sırasıyla faşizmi, sosyalizmi ve kapitalizmi eleştirir bir mesafeyi koruyarak yaşamış ve hiçbir zaman bağımsız entelektüel kişiliğinden taviz vermemiştir. 1968'de Polonya'dan sınır dışı edilmesinin ardından İsrail'e, oradan da Leeds Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü'nün başına geçmek üzere Britanya'ya gitmiştir. Bu görevini 1971-1990 arası sürdüren Bauman, ilk yıllardan itibaren hemen her konuda sosyolojik bakışın çerçevesini genişleten eserler vermiştir. Bauman genellemeleri seven bir yazardır; ama yöntembilim ve kavram tartışmaları yerine doğrudan toplumla ilgilenir. Eserleri bir sorun ve teşhis etrafında döner. Bu anlamda Britanya geleneginden kopar. Göçmenliği, öncelleri K. Mannheim, A. Löwe, N. Elias gibi ona da, ampirik ve pragmatik bir geleneğin şekillendirdiği ada kültürüne dışarıdan bakma imkânı vermiştir. Ayrıca onlar gibi, hakikat ve ahlaki sosyolojiye taşır. Bauman kültür ve iktidarın çözümlenmesine özel önem vermiş ve bu çerçevede toplum, ideolojiler, milli kimlikler, devlet, ahlaki seçim, modernizm ve postmodernizm konularını ele alarak sosyolojiye yeni bir soluk getirmiştir. Türkçe'de yayımlanan kitapları şunlardır: *Socialism: The Active Utopia* (1976; *Sosyalizm: Aktif Ütopya*, Çev. Ahmet Araşan, Heretik Yay., 2016); *Hermeneutics and Social Science* (1978; *Hermenötik ve Sosyal Bilimler*, Çev. Hüseyin Oruç, Ayrıntı Yay., 2017) *Legislators and Interpreters* (1987; *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, Çev. K. Atakay, Metis Yay., 1996); *Freedom* (1988; *Özgürlük*, Çev. Kübra Eren, Ayrıntı Yay., 2015); *Modernity and the Holocaust* (1989; *Modernite ve Holocast*, Çev. Sühna Sertariboğlu, Alfa Yay., 2016); *Thinking Sociologically* (1990; *Sosyolojik Düşünmek*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 1999); *Modernity and Ambivalence* (1991; *Modernlik ve Müphemlik*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., 2003); *Mortality, Immortality and Other Life Strategies* (1992; *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, Çev. Nurgül Demirdöven, Ayrıntı Yay., 2000); *Postmodern Ethics* (1993; *Postmodern Etik*, Çev. Alev Türker, Ayrıntı Yay., 1998); *Life in Fragments-Essays in Postmodern Morality* (1995; *Parçalanmış Hayat-Postmodern Ahlak Denemeleri*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., 2001); *Postmodernity and its Discontents* (1997; *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., 2000); *Globalization: The Human Consequences* (1998; *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 1999); *Work, Consumerism and the New Poor* (1998; *Çalışma, Tüketiciçilik ve Yeni Yoksul*, Çev. Ümit Öktem, Sarmal Yay., 1999); *In Search of Politics* (1999; *Siyaset Arayışı*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., 2013); *Liquid Modernity*, (2000; *Akışkan Modernite*, Çev. Sinan Okan Çavuş, Can Yay., 2017); *The Individualized Society* (2001; *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yay., 2005); *Community. Seeking Safety in an Insecure World* (2001; *Cemaatler. Güvenli Olmayan Bir Dünya'da Güvenlik Arayışı*, Çev. Nurdan Soysal, Say Yay., 2016); *Liquid Love* (2003; *Akışkan Aşk*, Çev. Işık Ergüden, Alfa Yay., 2017); *Art of Life* (2008; *Yaşam Sanatı*, Çev. Akan Sarı, Ayrıntı Yay., 2017); *Does Ethics Have a Chance in a World of Consumers?* (2008; *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, Çev. Funda Çoban, İnci Kartıcı, De ki Yay., 2010); *44 Letters from the Liquid Modern World* (2010; *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, Çev. Ahmet Söğütöğlü, Habitus Yay., 2012); *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age* (2011; *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*, Çev. F. Doruk Ergun, Say Yay., 2013); *Culture in a Liquid Modern World* (2011; *Akışkan Modern Dünyada Kültür*, Çev. Fatih Örneç, İhsan Çapçoğlu, Atf Yay., 2015); *Liquid Surveillance* (2012, David Lyon ile birlikte); *Akışkan Gözetim*, Çev. Elçin Yılmaz, Ayrıntı Yay., 2013); *This is Not a Diary* (2012; *Bu Bir Günlük Değildir*, Çev. Didem Kizen, Jaguar Yay., 2014) ve *Does the Richness of the Few Benefit Us All?* (2013; *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?*, Çev. Hakan Keser, Ayrıntı Yay., 2014); Stanislaw Obirek ile birlikte *On the World and Ourselves* (2015; *Dünyaya ve Kendimize Dair*, Çev. Burcu Halaç, Ayrıntı Yay., 2017) ve *Of God and Man* (2015; *Tanrı'ya ve İnsana Dair*, Çev. Ahmet Emre Pilgir, Ayrıntı Yay., 2015). Ayrıca çok sayıda makale ve kitap eleştirisi yazmış olan Z. Bauman, *Modernity and the Holocaust* kitabıyla Amalfi Avrupa Sosyoloji ve Sosyal Bilimler Ödülünü almıştır. Uzun yaşamına pek çok değerli çalışmaya sigdıran Bauman, 9 Ocak 2017'de hayatını kaybetti.

STANISLAW OBIREK: 1956 yılında Polonya'da doğan Stanislaw Obirek, günümüz kültüründe din, dinler arası diyalog, Nazi soykırımının sonuçları, dinler ve kültürler arasındaki çatışmaları aşmanın yolları üzerine düşünün ve çalışan bir teolog ve kültür tarihçisidir. 1975 yılında Jagiellonian Üniversitesi'nde tiyatro okumaya başlamıştır. Aradan bir yıl geçtikten sonra Stanislaw Musial'in etkisiyle Cizvit Tarikatı'na katılan Obirek, 2005 yılında Tarikat'tan ayrıldı ve papazlıktan istifa ettiklerini açıklamıştır. Bu kararının ardında yatan nedenleri, Andrzej Brzeziecki ve Jaroslaw Makowski'yle gerçekleştirdiği nehir söyleşiden oluşan *Przed God* [Before God, Tanrının Huzurunda] kitabında açıklamıştır. Polonya'nın önde gelen entelektüel figürlerinden biri olan Obirek'in Zygmunt Bauman'la beraber günümüz dünyasında ve bireylerin gündelik yaşamlarında maneviyatın ve dinin yerini irdeledikleri ve aralarındaki diyalogun ilk dışavurumu olan *Of God and Man* (*Tanrı'ya ve İnsana Dair*) kitabı, 2013 yılında Polonya'da, 2015 yılında İngiltere'de yayımlanmıştır. Söz konusu diyalogun serpilip gelişmesini takiben, Obirek ve Bauman'ın kendi kişisel tarihlerinden yola çıkarak günümüz dünyasında hâlâ canlılığını koruyan kimlik, iyi ve kötü, seçim ve sorumluluk, insan haysiyeti gibi kavram ve ikilikleri birlikte düşünüp tartıştıkları *On the World and Ourselves* (*Dünyaya ve Kendimize Dair*) kitabı ortaya çıkmıştır. Stanislaw Obirek, Varşova Üniversitesi'nde Teoloji ve Din Çalışmaları Kürsüsü'nde ders vermektedir.

Ayrıntı: 1156
İnceleme Dizisi: 295

Tanrı'ya ve İnsana Dair
Zygmunt Bauman & Stanislaw Obirek

Kitabın Özgün Adı
Of God and Man

İngilizceden Çeviren
Akın Emre Pilgir

Son Okuma
Ahmet Batmaz

© Polity Press, 2015

This edition is published by arrangement with
Polity Press Ltd., Cambridge

Türkçe yayım hakları AnatoliaLit Agency aracılığıyla alınmıştır.

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafi
Stuart Dee / Photographer's Choice / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: Şubat 2018

Baskı Adedi 2000

ISBN 978-605-314-256-0
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI

Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Çağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi

facebook.com/ayrintiyayinevi

instagram.com/ayrintiyayinlari

Zygmunt Bauman & Stanislaw Obirek
Tanrı'ya ve İnsana Dair

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

HARCİYORUM ÖYLEYSE VARIM
Ekonominin Gerçek Maliyeti
Philip Roscoe

KREDİOKRASİ
ve Borç Reddi Davası
Andrew Ross

ZİHİN VE DOĞA ARASINDA
Bir Psikoloji Tarihi
Roger Smith

ÖZGÜRLÜK
Zygmunt Bauman

ZAMANI YAŞAMAK
Jean Chesneaux

CAN ÇEKİŞEN İMPARATORLUK
Francis Shor

SÜREKLİ DEVRİM TEORİSİ
Eşitsiz ve Bileşik Gelişim Siyaseti
Michael Löwy

ŞİDDETSİZ DİRENİŞ
Felsefi Bir Giriş
Todd May

AYDINLAR SOSYALİZMİ
Jan Waclaw Makhayski

İLETİŞİM BİLİMLERİNİN
UNUTULMUŞ KÖKENLERİ
Der. Jacques Perriault

MODA-LOJİ
Yuniya Kawamura

MARKSİZM'İN ANLAMI
Paul D'Amato

CİNSELLİĞİN ÖNEMİ
Arzuya Yeniden Kavuşmak
Dr. Ghislaine Paris

ÇALIŞMA DÜŞÜNÇESİ
John W. Budd

YORUM VE AŞIRI YORUM
Umberto Eco

HAYATIN GİZLİ HAZLARI
Theodore Zeldin

HAYATIN KIRILGANLIĞI
William E. Connolly

DEVLET VE HUKUK
Friedrich Engels, Karl Marx

İYİMSER OLMAYAN UMUT
Terry Eagleton

TEKNİK, SERMAYE, MEDYA
Peter Trawny

PROTESTO
Toplumsal Hareketlere Kültürel Bir Giriş
James M. Jasper

SOSYALİZMDE EĞİTİM
KÜBA
Celil Denктаş

HERMENÖTİĞİN KÖKENİ
Kendilik Hakkında - Dartmouth
Konferansları, 1980
Michel Foucault

YAŞAM SANATI
Zygmunt Bauman

LENİN
Farklı Bir Yol
Lars T. Lih

HERMENÖTİK VE SOSYAL BİLİMLER
Anlama'ya Dair Yaklaşımlar
Zygmunt Bauman

LENİN 2017
Hatırlamak, Tekrarlamak ve Kafa Yormak
Vladimir İlyich Lenin , Slavoj Žižek

EKİM
Rus Devriminin Hikâyesi
China Miéville

DÜNYAYA VE KENDİMİZE DAİR
Zygmunt Bauman & Stanislaw Obirek

İçindekiler

Önsöz.....	7
1: Hazırlık Önlemleri.....	11
2: Peki ya Bu Din? Sadece Dinî Türde Olmayan Köktencilik Tehdidi Üzerine	27
3: Patavatsız Düşüncenin Yardımına Koşan Yazıncılar	51
4: Umudun Kaynakları	65
5: Ufukların Kaynaşması	90
6: Mirastan Mahrum Kalanlar; yahut Baştan Gelenek Yaratmak	108
7: Tanrı mı Tanrılar mı? Politeizmin Kibar Yüzü.....	140
Sonuç Yerine	150
Dizin	153

Önsöz

Bu kitap diyalog üzerine yapılmış bir diyalog: Diyalog maharetini ve pratiğini çok daha acil ve zorunlu kılan, belki de insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar önemli hâle getiren çağımızda, aralarında yol bulmanın hiçbir surette kolay, pürüzsüz ve sakince olmadığı sualtı resifleri üzerine yazılmış bir kitap.

Bu kitap birkaç yıl önce başlayan bir mektuplaşmanın sonucunda açığa çıktı. O dönemde, şimdi epey yaygınlaşmış, hızla genişleyip derinleşen “diyalog zorunluluğuna” ilişkin farkındalık, başlarda artık önemli bir konum işgal edip, merkezî bir rol üstlendiği kamuoyu gündeminde kabul görme mücadelesi veriyordu. Bu farkındalık yakın zamanda eşi görülmedik bir ivme kazandı. Dahası Papa Francis’in şahsi etkisiyle¹ kamuoyunun

1. Vatikan’da 16 Mart 2013 tarihinde yapılan basın açıklamasında Papalık ismi olarak neden “Francis”i seçtiği sorulduğunda, Aziz Francis’in “yoksul bir Kilise istemiş yoksul bir adam” olduğunu söylemişti.

doğrudan ilgisini üzerine çekti. Papa hâlâ Arjantin piskoposu Jorge Maria Bergoglio kimliğiyle insanları (kabileler, kiliseler, politik elitler ve hoi polloi [avam-güruhlar]) arasında iletişimin kopmasından doğan tehlikeler konusunda uyarılmış ve insanların barışçıl, birbirlerine faydalı şekilde beraber yaşaması için soylu bir yol olarak, önyargısız, tarafsız, açık ve işbirliğine açık (kavgacılıktan uzak) bir diyalog kurmayı önermişti. 2010'da yayınlanan *Sobre el cielo y la terra* adlı ilmi eserde şunları belirtmekteydi: Diyalog kurmak için, gardınızı indirmeniz, evinizin kapılarını açmanız ve insani bir sıcaklık göstermeniz gerekir; "Tanrı'nın kabilesindeki en büyük liderler, şüpheye yer bırakmış insanlardır" ve "insan bilincinin gerçek gelişimi, ancak diyalog ve sevgi üzerinde temellenebilir". Ayrıca 9 Nisan 2003 tarihinde "Eğitim Topluluklarına Verilen Yıllık Mesajında" şunları yazıyordu: "Yaratıcı varlıkların önündeki zorlu mesele, kendisini 'tek mümkün yol' olarak takdim etmiş tüm söylemlere, düşüncelere, teyitlere yahut önermelere şüpheyle yaklaşmaktır. Her zaman başkaları olacaktır. Her zaman başka bir olasılık vardır."²

Burada yeniden kurulan diyalogun yirmi beş yıllık bir tarihi vardır: Kökleri, Zygmunt Bauman'dan otuz yaş civarı genç olan, o dönemde genç bir rahip ve Cizvit olmasına rağmen, dikkate değer bir teolog, tarihçi ve kültürel antropolog olup, *Zycie Duchowe* (Ruhani Yaşam)³ adlı aylık bir Katolik yayının editörlüğünü yapan Stanislaw Obirek'in başlattığı, hazırladığı ve yayınladığı "İnanmayanlarla Sohbetler" dizisine katkı sunması için Bauman'a ricada bulunma kararına kadar gitmektedir. Obirek'in kendi sözleriyle, "Obirek ve Bauman'ın yaşadığı dünyalar arasındaki fark onlara öyle ilginç geldi ki, bunları yan yana getirmeye ve yüz yüze bir sohbetle karşılaştırmaya karar

2. Yukardaki alıntılarının tümü şuradan alınmıştır: Pope Francis in His Own Words, Julie Schwieter Collazo ve Lisa Rogak. William Collins: 2013.

3. 17 Aralık 2013'te Polonya'daki *Gazeta Wyborcza*'dan Katarzyna Bielas'a verdiği röportajda, Obirek şunları itiraf etmişti: "Cizvit tarikatına girerek ve kutsal emirleri alarak, hayatımın en iyi şeyini yaptığımı düşünmüştüm. Tarikatı terk edip papazlıktan emekli olduğumda da aynı şeyi hissettim."

verdiler. [...] Kendilerine dönük bir inceleme ve yaşamlarının izlediği güzergâhlarla hesaplaşma niyetiyle geriye baktıklarında, her ikisi de yaşanmakta olan ve gerçekleşmiş şeylerin alternatifleri olduğuna inanıyorlardı.” Nitekim Zygmunt Bauman’ın neticede fark edip Tanrı ve insanlar üzerine diyaloga girdikten yirmi yıl sonra açıklamaya çalıştığı gibi, “manevi sıkıntılarımızı, bunları aşma umutlarımızı ve arınmaya dair tahayyüllerimizi farklı entelektüel ve kurumsal çerçevelerde kayda geçirdik. Fakat seçtiğimiz yolların mantığına ve muhtemelen yaşam serüvenlerimizdeki deneyimlerimize bakıldığında, bence çarpıcı derecede birbirlerine benziyorlar. [...] Farklı noktalardan yola çıksak da, aynı yerde buluşmuş durumdayız.”

Dolayısıyla okurlarına sundukları kitap, diyalogun hem teorik hem de pratik alanında yapılmış bir egzersiz. Beşeri birlikteliğin muhtemelen yararlarla olduğu kadar, riskler ve tuzaklarla da dolu olan fakat vaat ettiği şeyi kesinlikle yerine getiren bir biçimi bu. Daha konforlu bir yaşam vaadinde bulunmayabilir ancak farkındalığı ve öz-denetimi daha güçlü, daha iyi bir öz-kavrayıştan yararlanan bir yaşam vaat etmektedir.

1

Hazırlık Önlemleri

Stanislaw Obirek Bizi agnostisizme götüren yollar farklı. Yıllarca sistemde ısrar ettim, onun sınırlarını görmeme rağmen. İçeriden değiştirebileceğine dair inancım vardı. Ta ki bu inancı kaybedinceye kadar. Şimdi dinin dışında duruyorum fakat içerde olan biteni, özellikle de kamusal alanda nasıl işlediğini büyük bir ilgiyle gözlemliyorum. Dinle aranızdaki biyografik ve entelektüel maceralar farklı bir arka plana sahip. Bununla birlikte din hakkında yazdığınız şeyler ve yazma biçiminiz olağanüstü derecede heyecan verici. Zygmunt Bauman'ın din hakkında daha fazla şey söylemesini, bunu daha sistemli bir biçimde yapmasını, belki kendi entelektüel özgeçmişini içine daha fazla konumlandırmasını isterim. Sohbetimize bu türden genel bir çerçeveden başlamamız mümkün olur mu?

Zygmunt Bauman Gerçekten de agnostisizme giden yollarımız bu kadar farklı mı? Belki sınırlılıklarını gördüğümüz dinler ve kiliseler bağlamında öyledir, fakat her şeye rağmen neyin “içeriden değiştirilebileceğine” inandığımız farklı olmuştur. Fakat bizi oraya taşıyan yollardaki farklılıkların bununla sınırlı olduğundan şüpheliyim... Ruhsal sıkıntılarımızı, bunların üzerinden gelme umutlarımızı ve arınmaya dair vizyonlarımızı farklı entelektüel ve kurumsal çerçevelere taşıdık; ne var ki yollarımızın mantığı ve muhtemelen yaşam boyunca geçtiğimiz yollarda deneyimlediklerimiz sanırım çarpıcı derecede benzer.

Dahası (ki burada dahası önemlidir) farklı noktalardan başlasak da, aynı noktada buluşmuş durumdayız. İçimden bir his, baştan beri birbirimizi anladığımızı, her ikimizin de birbirimizin yazılarını “ilgi çekici” bulduğunu söylüyor. Belki bunun sebebi benzer korkuların, benzer çatışmaların, benzer arzuların bir şekilde (yahut tamamen) bilinçaltı olanların ve kimi zaman bütünüyle bilinçdışı olanların ruhsal yollarımıza damga vurmasıdır... Ve bunlar monologtan diyaloga veya poliloga, tek bir hakikate sahip olmanın getirdiği kör küstahlıktan, bir tanığın birden çok insani hakikatle sınırlanmasına, *monoteizmden* evet gerçekten de *politeizme* giden yollar olmuştur. Şimdi geriye dönüp baktığımda kendime bunu şöyle açıklıyorum: Bahsettiğiniz “sınırlılıkların” kaynağı, her iki kilisede de kendilerini hakikatlerinin kalesine kapatan, diğer tüm hakikatlere ve inançlarıyla çatışan her şeye, onların kusursuzlukları ve ahlaki haklılıklarına itikat etmeyen herkese kapıları kapatan ve sonrasında muhaliflerin direnme hakkını reddedip, farklı fikirlere veya inançlara sahip kişileri hor gören, kovan ve nihayetinde yok eden insanlardır. O sıkıca kapatılmış kapıların üzerinde şu iddia kazanmış hâdedir: Eğer Tanrı yoksa her şey mubahtır. Bunda doğruluk payı olsa da şunun söylenmesi gerekir: Eğer bir Tanrı varsa, varlığına ikna olmuş insanlar bu inanca sahip olmayan veya bunu reddeden kişilere istedikleri gibi davranma hakkına sahiptirler.

Kısaca agnostisizm (benim ve sanırım sizin de sadık olduğunuz türden bir agnostisizm) dinin hatta Kilise'nin bile antitezi değildir. Monoteizmin ve kapalı bir Kilise'nin antitezidir.

SO Pekâlâ, şimdi ilk soruyu ve ilk yanıtı bir kenara aldık. En azından benim için bu en zoruydu: Wislawa Szymborska'nın Nobel ödülünü kabul ederken yaptığı büyümlü konuşmasının ilk cümlesi gibi. Yaşam koşullarımız içindeki bu önemli yakınlıkları görmeyiz bana büyük bir memnuniyet verdiği gerçeğini saklamayacağım. Muhtemelen bunlara daha çok döneceğiz. Çok farklı olsa da ikimizde ortak olan *monoteizmi* çerçeveye alma şeklinizi gerçekten de çok beğeniyorum. *Politeizmden* polifoniye (çokseslilik) kıyasla daha az bahsederim. Çünkü ne de olsa agnostisizm ve bu örnekte kısıtlama, tek mi yoksa birden çok Tanrı'yla mı karşı karşıya olduğumuzu bilmediğimizi göstermektedir. Hatta var olup olmadıklarını söylemek bile güçtür. Bu yanıtlanması mümkün olmayan soruları kenara bırakırsak, o son yanıtınızla bitirdiğiniz kayda değer aforizmayı açmanızı istiyorum: "Eğer bir Tanrı varsa, ona ikna olmuş insanlar bu inanca sahip olmayan veya onu reddedenlere istedikleri gibi davranma hakkına sahiptirler." Gerçekten de monoteizmin amansız ilerleyişini böyle mi görüyorsunuz (bunun dinî veya seküler/dünyevi bir monoteizm olup olmadığı sorusunu bir kenara koyarsak tabii)? Şayet böyleyse, hakikati keşfetme arzusunun sürekli değişen tarihi, keşfetmenin verdiği memnuniyet ve diğerlerini bu hakikate ikna etmek gibi acil bir ihtiyaç için söylenecek slogan ne olur?

ZB Maciej Zieba, insanların birlikte yaşamasını tarif etmek için "verital toplum" kavramını kullanır. Bu toplumda "beşikten mezara bireysel yaşamın tümü ve kolektif yaşam" "evrensel bir kabul görmüş aşkın hakikatin etrafında" örgütlenir.¹ Ve zihnindeki şeklin nasıl olduğunu net bir şekilde göstermek için, Zieba hemen şunları ekler: "Bu sadece Aztekler veya Maasailer için geçerli değildir" (ve öncesinde açıkladığı gibi Alkuin'in

1. Maciej Zieba, *Nieznane, Niepewne, Niebezpieczne* (Bilinmeyen, Kesin Olmayan, Güvenli Olmayan). PIW: 2011, s. 58. Aksi belirtilmiyorsa tercümesi Katarzyna Bartoszyńska. NB: Bu metin İngilizceye çevrilmemiş olsa da, Zieba'nın benzer konularla ilgili başka bir eseri çevrilmiştir. Bkz *Papal Economics: The Catholic Church on Democratic Capitalism, from Rerum novarum to Caritas in veritate*. ISI Books: 2013, özellikle sonuç kısmı, "From Centesimus annus to Caritas in veritate".

Christianitas projesi için de) “aynı zamanda Marx’ın, Mao Zedong’un takipçileri veya fiziğe ve genetiğe hiç sorgulamadan dinmiş gibi inanan kişiler için de geçerlidir”. Buna GSYH’ye, ticarete veya bilgisayar bilimine adeta dinmiş gibi inanan insanları da ekliyorum. Bu örneklerin her birinde Tanrı *tektir*; bu ortak özellik onları ayırıştıran farklılıkları, “herkeşçe kabul edilen aşkın hakikat[lar]ın” çeşitli isimlerini, kökenlerini yahut kaynaklarını önemsizleştirir ve tecrit eder. Her “verital toplum” farklı yaşam biçimlerine ve onların otoritelerine açılmış bir savaşın işaretçisidir; hepsi iyi ve kötü, erdem ve kusur, fazilet ve suç, ortodoksi ve sapkınlık, inanç ve paganizm, gerçek ve sahte arasında çizgi çekme tekeli olmak için yaygara koparırlar. Zieba, Karol Modzelewski’nin *Barbarzynska Europa* [Barbar Avrupa] çalışmasına atıfta bulunur: Hıristiyan misyonerlerle karşılaşan “barbarların yüreğini dehşetle dolduran” o şey “monoteizmin talep ettiklerinin dışında tuhaf bir Tanrı’dan ibaret değildi. Paganların İsa’yı panteonlarına eklemeye istekli olduğu, onun varlığını veya gücünü sorgulamadığını gösteren kanıtlar yok değildi... Salt vaftiz dehşete yol açmamıştı. Onları dehşete düşüren şey yeni inancı kabul etmelerine, eski kültün yıkılmasının eşlik etmesiydi”.² Diğer yanda tarihî kayıtlara ve tarihçilerin yorumlamalarına göre, Roma imparatorlarının yeni fethettikleri yerlerdeki Tanrıları Roma panteonuna ekleme politikası, yeni fethedilen halkların itaatkârlıklarını temin altına alma konusunda pek zorluk çıkarmamıştı.

Bildiğimiz gibi bunun tek istisnası Judea (Yuda) idi (bitmek bilmeyen isyanların ve karışıklıkların kuluçkası). Çünkü Roma İmparatorluğunun toprakları içinde, “tek ve gerçek Tanrı” fikrinin tek sığınma noktası oydu; halkı Tanrılarının sırf ötekilikleri sebebiyle ilahi tahtın sahte hak sahipleri olarak görülen diğerleriyle yan yana konmasını hazmedemiyordu.

Buna polifoni veya isterseniz polifoni daha icat edilmeden çok önce bilinen bir fenomen olan politeizm deyin. Nasıl

2. Zieba, *Nieznane*, s. 60-1.

adlandırırırsanız adlandırın, fikrin kendisi, farklı insan olma biçimlerinin barışçıl bir şekilde yan yana var olmasıyla ilişkilidir. Oysa monoteizm bu biçimler arasındaki kardeş katliamıyla iç içe olup, tükenene veya yok oluncaya dek sürdürülen bir kavgadır. Ve ister “tek” sözcüğüyle ilişkisi olsun ister olmasın, “hakikat” fikrinde zaten “tekilliğin” kaldırılması, güç önermesi yahut en azından koşulu bulunmaktadır (hatta “tek hakikat” sözünün “tereyağlı tereyağı” gibi laf kalabalığı [pleonazm] olduğunu söylemekten kendimi alamayacağım). “Hakikat” kökeni ve vazgeçilmez yapısından ötürü agonistik (çatışmacı) bir fikirdir: Sadece karşıtıyla karşılaştığında açığa çıkabilecek bir kavramdır: Belli bir kanaatin veya inancın bariz olmaktan çıktığı anda (daha kesin bir tabirle, alternatifi veya rakibiyle çatışmasıyla, göze ilişmeyen bulanıklıktan çekip çıkarıldığı anda). Heidegger’in sözleriyle, öncesinde anlaşılmayan bir kanaatin (neden su götürmez barizlikte bir şeyi anlaşılır kılmaya uğraşırsınız ki?) *zuhanden* (“sunulmuş”) alandan *vorhanden* (mevcut) alanına itilmesiyle: Sorgulanmasıyla ilgi odağı hâline gelmesi, böylelikle araştırma yapmaya ve harekete geçmeye sevk etmesi. “Hakikat” kavramı polifoni veya inançlarla bakış açılarının çoğulluğu olmadan, dolayısıyla rakipler arasında mücadele etme ve hâkimiyet kurma kavgası vermenin ayarlısı olmadan hiçbir anlam taşımaz. Böyle bir kavrama ihtiyaç duyulması, “işte bu şekilde” iddiasının yanına “(her kimse) diğerlerinin düşündüğü gibi değil” hükmünün konmak zorunda kalındığı anda gerçekleşir. “Hakikat” kendisini *monoteizmin* ve son kertede *monoloğun sözlüğünde* evde hissederek.

Kitab-ı Mukaddes’ten tam da tekil olduğu için o biricik Tanrı’nın, kendisini “ben olduğum kişiyim” sözleriyle Musa’ya tanıtabildiğini biliyoruz. İlahi konum için rekabet eden diğerlerine, aynı sıradan insanlar gibi düzgün isimlerle hitap edilmektedir; bir diğer deyişle onların özel farklılıkları (*differentia specifica*) tek bir üyeden fazlasını içeren semantik bir aileyi varsaymış/işaret etmiştir.

Musa'nın Tanrı'sının isminin olmaması, *İncil*'in tek istisnası olup, tek akla yatkın ve makul istisnadır Var olduğu sürece tek varlık olanın, düzgün bir isme ihtiyacı olmaz. "Hakikat" fikri bir tür Malleus Maleficarum'dur... Ancak Heinrick Kramer'in 1487'de yazdığı tezin aksine, cadıları değil de inanmayanları ve şüphe edenleri hedef alan bir çekiçtir. Sadece *İncil*'deki Tanrı'nın misyonerleriyle savunucuları (bir zamanlar dinî açıdan çoğulcu bir ortama düşüklerinden) O'nun *hakikatini* (şöyle de okunabilir: Rakiplerinin sahteliği/hakiki olmayışını) savunmak zorunda kalmışlardır. Belki dinî savaşların kaynağında bir hakikat arayışı vardır; ancak kuşku yok ki ilan ettikleri gaye onların sorgulanmış hakikatini kanıtlamak, meydan okuyanları çürütmek olmuştur.

Çoksesli dünyamızın son derece ferasetli âlimlerinden olan, profesyonel araştırmacıların ve gazetecilerin nadiren üzerine eğildiği ayrıntıları yorulmadan ve korkmadan gözlemleyen Maciej Kalarus, "hakikat" sözcüğünün aynı "makas", "gözlük" veya "pantolon" gibi [bu kelimeler İngilizce çoğul ekle yazılmaktadırlar] çoğul formda kullanılmasını talep eder (aynı sebeple ayrıca bu türden bir kullanıma imkân tanıyacak *Lebenswelt* [yaşanan dünya, deneyimin dünyası] terimini talep eder). Doğrusu "hakikat" kelimesini çoksesli bir dünyada tekil kullanmak, tek elle alkış tutmak gibi bir şeydir... Tek elle birine onaylar bir vuruş yapabilirsiniz ancak alkışlayamazsınız. Tek bir hakikatle vurabilirsiniz (zaten rakiplere vurmak için icat edilmiştir) ancak beşeri koşullara dair bir sorgulama başlatmak için kullanamazsınız (bu soruşturma doğası itibariyle, *ancak diyalogla* yahut örtük veya açık olsun hep aksiyomlar üzerinden alternatiflerin göz önünde tutulmasıyla gerçekleştirilmek zorundadır). Yeni şüphecilik okulundan Alman filozof Odo Marquard, yarı esprili (yarı ciddi) Almanca şüphe kelimesini (*Zweifel*) iki kelimesinden (*Zwei*) türetir ve şunları söyler:

Kutsal bir metin söz konusuyken iki yorumcu birbirine karşıt bir şekilde "ben haklıyım; benim metni kavrama biçimim doğru ve as-